

A GYULAFEJÉRVÁRI BATTHYÁNY-KÖNYVTÁR.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Ötödik közlemény, a szöveg közt három hasonmással.)

54. (*I*₅. IV. 20.) HORAE CANONICAE LATINE ET GAL- LICE. *Saec.* XIV.

Kis negyedréti kézirat finom válogatott hártán, egy hasábosan egyenletes, erős törésű gót minuszkulával írva. Remekül miniált diszkézirat. Van benne 55 majdnem lapnagyságú kép, pompás tüskés leveles keretek, számtalan gyönyörű kezdőbetű és sortöltő lécz. A képek valamely francia vagy burgundi első rendű miniátor alkotásai, a legtöbb még a régebbi iskola ízlésében mozaik alapra van festve. A rakott arany főleg a kezdőbetűkön szerepel. Készült a XIV. század második felében.¹

A kézirat elől csonka, hiányzik belőle többek közt az egész naptár, amelyet hihetőleg pompás képei miatt szakítottak ki a drága kódexből. Kezdeté:

Initium sancti evan | gelii secundum Johannem. Gloria tibi domine . . .

XVIII. századi egyszerű bőrkötésben.

Beke, Index, 61. sz. (Breviarium. foliorum 294.)

55. (*M*₅. IV. 7.) DISPOSITIO BIBLIAE. — COMMENTARIA VARIORUM SUPER PROLOGOS BIBLIAE. — TRACTATUS DE PRAELATIS. — SPECULUM ANIMAE. — SERMONES ET COLLA- TIONES HENRICI DE HASSIA ET HENRICI DE OYTHA. — CON- CORDANTIA EVANGELIORUM PER CANONES. *Saec.* XIV.

Ivréti kézirat vegyest hártán és papíron. Minden négy leveles papír füzet egy ív hártába van téve, tehát a hártya teszi ki a levelek egy harmadát. 297 levél, két hasábosan, vastag vonású kurzívval írva; kivéve a végén néhány levelet, egészen egy kéztől ered. Csak a kötet első fele van rubrikálva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

¹ E remek kéziratot legnagyobb sajnálatomra nem írhattam le úgy, a mint megérdemelné. Ki volt kölcsönözve a könyvtárból s csak rövid időre láthattam, közvetlen Gyulafejérvárról való elutazásom előtt.

Kötése valószínűleg egykorú. Deszka táblái sötétbarna, erős borjúbőrrel vannak bevonva. Lapjain egyenes vonalakból képezett rácsos díszítés; az egyes ferde négyszögeket váltakozva, benyomott stilizált rózsza és ökörfő (szarvai közt csillaggal) tölti ki. Az első táblán van a könyv hártyalapocskára írt címe rézkeretbe foglalva s lantornával fedve.

Beke, Index, 246. sz.

56. (*F₅*. V. 12.) MATRICULA PLEBANIAE CIBINIENSIS.
Saec. XIV—XVII.

Negyedrétű hártyakézirat, a mely csonka állapotában 39 hártyalvelet tartalmaz s számos XIV—XVII. századi kéz által iratott.

A kódex, mint azt annak idején a régi kötés hártya szalagjairól meg lehetett állapítani, három újnyi vastag volt. Meglevő töredéke papirlevelekkel van megtoldva, oly módon, hogy minden két hártyallevél közé esik egy papírlap, s gyarló félvázon-kötésbe van kötve, a mely egy feljegyzés szerint 1845-ben készült.

A kézirat a SzentSzűz-ről nevezett nagyszebeni egyháznak vagyonteltárait és időnkénti kiadásait s bevételeit foglalta magában. Rendszeresen körülbelül a mohácsi vészig lehetett használatban; innen kezdve már csak az egyes lelkészek megválasztási s halálozási dátumait vagy egy-egy nevezetes eseményt jegyezték fel benne. A bejegyzések egész 1630-ig mennek. A mint *Seiwert Gusztáv* alább említendő ismertetésében megállapította, a kódex az 1645-ben Nagyszébenben lezajlott villongások alkalmával vesztett el s csonkított meg, a mikor a fellázadt nép a paplakot megostromolta s kirabolta. Innen több mint egy századig lappangott, mig nem a tudós Róth Keresztély nagyszebeni plebános birtokába jutott. Ez az akkor már csak 41 levélre leolvadt töredéket közbe tett papirlevelekkel együtt bekötötte, elébe címlapot írt s az egészet a papírlapokra jegyzetekkel látta el. Az általa írt címlap így hangzik:

α. ω.

MATRICVLA
PLEBANIAE CIBINI
ENSIS,

quae, post errores
nimium diuturnos, pristin-
is tandem manibus ocu-
lis usibus est restituta,

CHRISTIANO ROTH

Cibiniensi
PLEBANO et DECANO
EXISTENTE

Anno Dni CIO DCCLIII.

Mense Januario.

Eheu! quam pingui macer est mihi taurus in arvo.

Roth halála után a plebánián maradt a kézirat; itt használta azt az ismert tudós *Seiwert János* ev. lelkész († 1785.). Mikor került innen a gyulafejérvári könyvtárba, nem ismeretes, de nagyon valószínű, hogy Batthyány püspök akkor szerezte, a mikor 1782-ben nagy körutat tett Erdélyben s a szász városokat is sorra meglátogatta. Nem lehetetlen, hogy ép úgy, mint a hogy a brassói ág. ev. iskola (illetve a hitközség) felajánlotta neki könyvtára több nagybecsű kódexét, a nagyszzebeni evangélikusok is átengedtek egyet-mást a közszeretnek örvendő főpap gyűjteménye gyarapítására, közte a Matriculát is.

A művelődéstörténeti szempontból kiváló becsű kéziratot sokan felhasználták. Két teljes kiadását is birjuk. Először az erdélyi régiségek szorgalmas buvára, *Kurz Antal* adta ki, Kemény József gróf biztatására, 1848-ban, a *Serapeum* (Zeitschrift für Bibliothekswissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Litteratur) IX. folyamában »Die ältesten deutschen Sprachdenkmale« cím alatt. Lapról-lapra adta az eredetit, abban a sorrendben, a mint a bizonyynyal helytelenül rendezett s eredetileg nem egymásután következő levelek ma kötte vannak. Kiadása — eltekintve olvasási hibáitól — ép ezért nehezen használható; a ki az eredetit nem látja, nem igen tudja megállapítani, mi s hogyan következik egymás után és az egyes bejegyzések milyen korúak. Egy negyed századdal utóbb *Seiwert Gusztáv* az Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde 1874-iki folyamában (Neue Folge, XI. Bd. III. Heft) kitűnő bevezetéssel s bőséges jegyzetekkel újból közrebocsátotta a Matriculát. Kiadása hasonlíthatatlanul jobb a Kurzénál. Ő a kódex egész anyagát tárgyak és korok szerint osztályozva közölte, úgy a hogy azt legkönnyebben lehet áttekinteni s felhasználni.

Igy tehát a becses emlék kétféle kiadásban is közkézen forog. Mégis szükségesnek véljük itt annak egy, a könyvésztetre nagyon fontos részét az eredetiből újból kiadni, annál is inkább, mert az még a *Seiwert* kiadásában sincs teljesen hibátlanul visszaadva s eddig számos félreértésre adott okot. Ez a része a kéziratnak a nagyszzebeni plebánia és prépostság könyvtárára vonatkozik.

Előre kell bocsátanunk, hogy a kódex feljegyzései nem következnek korrendben s eredetileg is össze-vissza irattak a kötetbe. Innen van, hogy három különböző helyen vannak benne könyvekről szóló feljegyzések, és pedig a legrégebbiek a kézirat elején, az ezek után következők a végén s a legfiatalabbak a közepén.

A legkorábbi bejegyzés egy a Szent-Szűz templomának javait tartalmazó összeírás végén van és az egyház szerkönyveit sorolja fel. (5a. és 6b. l.) Az összeírás a XIV. század hatvanas vagy hetvenes éveiből való; címe így hangzik:

Omnia que pertinent ad ecclesiam Beate Virginis.

Huszonkét könyvről szól, a melyek így következnek egymás után :

(1—8.) Item numero VIII missalia, octavum habet plebanus.

(9—10.) Item duo matutinalia.¹

(11—14.) Item m^j^{or} spalteria (*így!*)

(15. 16.) Item duo antiphonaria.

(17. 18.) Item duo gradualia.

(19.) Item unum lectionale.

(20—22.) Item tres agende, una est apud leprosos.

E jegyzék után korrendben egy csak kevéssel újabbnak látszó lajstrom következik, a mely a *nagyszebeni prépost* könyveit, illetve azok kikölesöznzési jegyzékét tartalmazza. (39b l.)

Már Schullernek feltűnt, mit keresnek itt a Szent-Szűz temploma javai közt a prépost könyvei? Hiszen a prépostság vagyona a XIV. században semmiféle kapcsolatban nem állt a plébániával. Meg is kísérelte a sajtóságos dolog magyarázatát. Az a körülmény, hogy a prépost könyvei az egyház Matriculájában emlittetnek, elegendő bizonyosságul szolgált előtte, hogy azok a plébánia tulajdonát képezték; tehát — mondja Schuller — hihetőleg valamelyik prépost testálta azokat a Szent-Szűzről nevezett egyházra.

Mennyire téves ez a feltevés, legjobban megmutatja a szóban forgó lajstrom, amely így hangzik :

Nota, quot libros prepositi:

Primo decanus habet (1.) unum passionale.

Plebanus de Burgberg habet (2.) summa Reimundi² et (3.) Peregrinum de tempore³ et (4.) librum super Matheum.

Dominus Leo hunc habet (5.) speculum.

Dominus Affrica habet (6.) summam de sententia excommunicationis maioris et minoris.

Plebanus de Insula habet (7.) Rechardi.

Idem habet (8.) Peregrinum de sanctis⁴ dominus Nicolaus Muratoris.

Et habet (9.) super Apocalypsim Helta librum⁵ qui in caput (így) convocatur: Adivi villa.

Buteda habet (10.) librum qui incipit: Cum appropinquasset⁶ etcetera.

¹ Kurz és Seiwert tévesen »matrimonialia«-t olvastak.

² Raimundus de Pennaforte, Summa de poenitentia et matrimonio.

³ Frater Peregrinus, Sermones de tempore.

⁴ Ugyanattól Sermones de sanctis.

⁵ Az eredetiben világosan olvashatólag áll *ruit*^m, a mit Seiwert *servicum*-nak olvasott, hosszasan fejtegetvén annak lehetőségét, hogy a nagyszebeni prépost könyvtárába szerb könyv hogyan kerülhetett. Nem akarjuk ebbeli érvelését czáfolni, de annyi tény, hogy a kérdéses szóból *servicum*-ot kiolvasni nem lehet.

⁶ *Cum appropinquaret portae civitatis* . . . szavakkal Lukács evan-

Dominus Symon habet (11.) Decretales domini decani, ecclesie Sancte Marie assignatas.

E jegyzék, melyben összesen tizenegy könyvről van szó, úgy látszik hibás volt, mert közvetlen utána ugyanazon kéz még egyszer leírta, némi eltérésekkel. Hogy a második jegyzéknek az elsővel való egyezése szembetűnőbb legyen, az egyes könyveket ugyanazon számmal jelöljük, a melyel az elsőben szerepeltek. Szól pedig a második jegyzék eképen:

Nota libros domini prepositi.

- Primo quem habet dominus Africha (?) Decretum.
- Item (5.) speculum.
- Item (11.) decretales habet plebanus Cybiniensis.
- Item (?) sextus decretalium.
- Item (?) summam de symonia.
- Item (2.) summa confessionum et unum (1.) Passionale.
- Item (6.) unus liber de sententia excommunicationis maioris et minoris.
- Item (9.) liber super Apocalypsym.
- Item (4.) liber super Matheum.
- Item (?) liber super proverbia; habet (8.) Peregrinum de sanctis.
- Item (3.) sermones de tempore.
- Item XI parvi libelli et alique carte parve.
- Item (?) scolastica hystoria, que dicitur esse dominorum de sede Cybiniensis.

E jegyzék, ha a tizenegy kis libellustól (ami tiszta papírt vagy hártát füzetekben is jelenthet) eltekintünk, tízennégy munkáról szól, tehát hárommal többről, mint az előbbeni. Kilencznek azonoságát az előző lajstromban foglaltakkal meg lehet állapítani s ez kétségtelenné teszi, hogy e felsorolás nem folytatása, hanem bővített s helyesbített ismételése az előbbinek.

Ugyanaz, a ki ezt a két jegyzéket a *Matriculába* bevezette, ugyanazon lapon, folytatva, még egy könyvlajstromot írt, a mely itt következik:

Nota. Quot sunt liberi (*így, világosan tollhíaból*) pertinentes ad curiam in Cybinio.

Primus est (1.) Passionale.

(2.) Postilla.

(3.) Due partes (*hihetőleg két kötet*) postillarum Milicii de (*üresen hagyva egy kis hely, bizonyosan ennek kellett volna következni: tempore et de sanctis.*)

geliumának VI. k. 12. verse kezdődik. A könyv valószínűleg szent beszédek tartalmazott s közülök a legelsőnek alapigéi voltak a fentebbi szavak.

- (4.) Due partes de sermonibus Milicii.
- (5.) Duo (*t. i. volumina*) Jacobini de tempore et de sanctis.
- (6.) Item una biblia.
- (7.) Item summa Nicolai.
- (8.) Item una scolastica hystoria.
- (9.) Item est unus liber papire(us) de tempore et modicum de sanctis.
- (10.) Item spalterium (*így!*) cum glossa et est finis.

A lapszálen más kéztől írva:

Nota, quod Summam confessionum habet abbas in Candelis (*a kerczi apát*), quem concessit sibi plebanus Nycola(us) anno cccc^o.

Ezek szerint ugyanakkor, mikor a prépost könyveinek száma 14-re ment, volt a plebánia-háznak is egy 10 műből (összesen 13 kötetben) álló gyűjteménye.

Milyen viszonyban állnak egymással ezek a lajstromok?

A dolog legvalószínűbb magyarázata az, hogy, előttünk ismeretlen okból, a prépost könyveit a plebánián helyezték el. Valamely alkalomból, talán egy új plebános székfoglalásakor aztán a depositum gyanánt kezelt könyveket lajstromba vették s hogy esetleges visszaszolgáltatásuk alkalmával a plebánia könyvei közéjük ne kevertessenek, ugyanakkor ezeket össze is írták.

Hogy a prépost-féle könyvek az összeírás idejében nem képezték a plebánia tulajdonát, azt a két első jegyzék felirata bizonyítja, a mely világosan a prépost tulajdonául jelöli meg őket. Az, hogy belőlük egy (vagy talán több, nem lehet jól megérteni) a plebánusnál volt kikölcsönözve, csak erősíti ebbeli feltevésünket. Ha — a mint Seiwert hitte — a prépost a könyveket a Szent-Szűz egyházára hagyta volna, úgy azt a lajstrom írója bizonyosan nem halgatta volna el, s akkor nem sorolta volna fel elkülönítve a kúriához tartozókat.

Ezek a könyvek később sem voltak a plebánia tulajdonában, sőt alig foroghat fenn kétség az iránt, hogy a fentebbi jegyzék elkészülte után elszállították őket a kúriáról. Mert midőn kevéssel utóbb, még talán a XIV. század legvégén, vagy a következő elején összeírták az egyház vagyonához tartozó könyvtárat, abban a prépost könyveit hiába keressük, nincs a jegyzékben egyetlen újabban hozzá járult darabon kívül egyéb, mint az a tíz kézirat, a mely a fentebbi jegyzékben a kória tulajdonaként szerepel. Nincs nyoma a prépost könyveinek a plebániái könyvtár későbbi lajstromaiban sem.¹

¹ Seiwert, a ki az egyes jegyzékek azonosságát nem vette észre, igen kalandos magyarázatokkal szolgál a könyvtárakról. A *Curia* szerinte a város-házat jelenti s érthetetlen előtte, mint kerülnek a város könyvei az egyház vagyon-lajstromába. A száz tudósok egyáltalán nem tudtak a *Matricula*

Az itt említett XIV. vagy XV. századi könyvjegyzék a *Matricula* 39a. lapján van s csak javított ismétlése a *Curia* fentebbi leltárának. Csak teljesség okáért közöljük, megjegyezvén, hogy a könyvek számai az előző lajstromra mutatnak vissza.

Isti sunt libri qui pertinent ad dotem ecclesie Cibiniensis.

Primo (6.) una biblia.

Item (8.) scolastica hystoria.

Item (10.) psalterium cum glossario.

Item (3.) duo volumina postillarum Milicii de tempore et de sanctis.

Item (4.) duo volumina sermonum Milicii de tempore et de sanctis.

Item (5.) duo volumina Jacobini de tempore et de sanctis.

Item (7.) summa viciorum.

Item (1.) passionale in pergameno.

Item (*Ez az előbbi lajstromban nem fordul elő, lesz tehát a száma 11.*) passionale in papiro, quod dedit dominus Jacobillus.

Item (*talán ez felel meg a 2. sz. alatti Postillának*) sermones communes de sanctis, qui incipiunt: Nimis honorati.

Et (9.) sermones dominicales in volumine papireo, quod dedit predictus dominus Jacobillus.

Ezt a jegyzéket — szaporodván a könyvtár — folytatták. Az első folytató (a XV. sz. elején) a következőket írta hozzá:

Item duo libri sermonum Milicii. (*Ezt áthúzta, mivel észre vette, hogy már be van írva.*)

(12.) Item breviarium de tempore et de sanctis usque ad festum Penthecostes.

(13.) Item breviarium novum magnum quod scripsit Theodoricus.

(14.) Item martologium (= *Martyrologium*).

(15.) Item Speculum ecclesie.

(16.) Item decretales.

A század huszas éveiben még két kódex címével toldották meg a jegyzéket, még pedig az írás hasonlóságáról ítélve ugyanazon *Hermannus*, a ki a *Matricula* 12a lapján levő 1424-ből való feljegyzéshez odairta: *Hermannus signavit*.

A két kódex:

(17.) Item summa Johannis.

(18.) Item apparatus sextus decretalium.

Az itt közölt jegyzékekből már most megközelítőleg összeállít-

könyvjegyzékein eligazodni s kombinációik a könyvtár terjedelméről, gazdái-ról, stb. igen különösek. L. p. o. Archiv des Vereines für Siebenbürg. Landeskunde, N. I. XVII. 9. l.

hatjuk a nagyszebeni plébániai és a prépostsági könyvtár 1424 előtti statisztisztikáját.

Volt tehát a XIV. század utolsó harmadában a Szent-Szűz egyházának 32 könyve (35 kötetben), a melyből 22 a templom használatára rendelt szerkönyv volt. A könyvtár a XV. század első negyedében mindössze nyolcz munkával gyarapodott, állománya tehát 1424 táján kerek 40 darab. Ez a negyven munka tartalom szerint így oszlik meg.

I. Szerkönyvek:

Missale	8.
Breviarium	2.
Psalterium	4.
Lectionale	1.
Agenda	3.
Matutinale	2.
Passionale	2.
Antiphonale	2.
Graduale	2.
	26 mű

II. Hittudományi művek:

Biblia	1.
Martirologium	1.
Scolastica historia	1.
Speculum ecclesie	1.
Summa viciorum	1.
Psalterium cum glossa	1.
Milicii postillae de tempore et de sanctis	1.
Milicii sermones de tempore et de sanctis	1.
Jacobini sermones de tempore et de sanctis	1.
Sermones communes de sanctis	1.
Sermones dominicales	1.
	11 mű

III. Jogtudományi művek:

Decretales	1.
Apparatus sextus decretalium	1.
Summa Johannis	1.
	3 mű.

Ezek alapján tehát helyre kell igazítanunk az irodalmunkba becsúsztott azon hibás adatot, mely szerint a nagyszebeni plébánia könyvtár a XIV. században 70 kötetből állt s a XIV—XV. század-

ban a legnagyobb plébániai könyvtár volt az országban.¹ Valójában a könyvtár nem tartozott a kiváló gazdaságúak közé, hiszen 1425-ben a pozsonyi káptalannak több mint háromszor annyi (82) könyve volt, mint ugyanazon tájban a nagyszebeni plébániának. Vagy, hogy egy közismert példát említsünk, egy soproni káplánnak 1400-ban 18 könyve volt, tehát majdnem még egyszer annyi, mint ugyanakkor — a szerkönyvektől eltekintve — a Szent Szűz egyházának.

Hogy a prépost könyvgyűjteményét egyházi- vagy magán-könyvtárnak kell e tekintenünk, biztosan nem lehet eldönteni. Azonban miután a *Matricula* »libros prepositi«-ról s nem *prepositurae*-ről szól, hihetőbbnek tartjuk, hogy a gyűjtemény valamelyik prépost magán tulajdonát képezte. E mellett szól az is, hogy a könyvek nem jutottak a plebánia kezére, a mi, ha a prépostság vagyonához tartoztak volna, bizonyára megtörténik, mivel a prépostság megszűntével (1426-ban) ennek javai a Szent-Szűz egyházára szálltak volt.

A prépost könyvgyűjteménye, a második jegyzéket véve alapul 14 munkából állott. Csupa theologiai s egyházjogi mű; szerkönyvek egyáltalán nincsennek benne. A mennyire a szűkszávi címekből meg lehet állapítani, négy jogi könyve volt a prépostnak: két decretales, egy Sextus liber decretalii és (talán ide lehet számítani) egy Summa de symonia. A speculum ép úgy lehet jogi, mint hittudományi műnek a címe. Feltűnő, hogy szentbeszédeket tartalmazó kötet csak kettő van: Peregrinus sermoi: de tempore et de sanctis, a mi arra látszik mutatni, hogy a prépost lelkészi tisztet ritkán végzett.

Hová lett idők folytán ez a gyűjtemény, nem ismeretes; valószínűleg szétszóródott. Egyes darabok a plébániai könyvtárba is juthattak belőle.

Az egyház könyvtára tekintélyes gyarapodást nyert 1424-ben. Ugyanis — a mint a *Matriculából* megtudjuk, ez évben Sybelinder Miklós plebános ráhagyta az egyházra egész könyvtárát, a melyről a lajstromot a kódex 37b. és 38b. lapján találjuk.

Nota, quod infrascriptos libros honorabilis vir dominus Nicolaus Sybelinder plebanus Cibiniensis legavit ecclesie parochiali videlicet Beate Virginis eiusdem civitatis, anno domini Mccccxx quarto, feria sexta ante festum sancte Agate, presentibus domino Materno, Jacobo magistro civium, Nicolao Pheffersag, Nicolao Koscha et magistro Johanne Goldner notario civitatis Cibiniensis.

- (1.) Item super epistolas et ewangelia pro dominicas anni.
- (2.) Item Thomam de Aquino super tercium Sentenciarum.
- (3.) Item sermones beati Bernhardi super Cantica Cantorum.
- (4.) Item sermones de sanctis per circulum anni de candelis.

¹ Több helyen; legutóbb a *Pallas Nagy Lexikonában*: X. kötet, »A Korvina«, III. lap.

- (5.) Item Nicolaus de Lira super quatuor ewangelii.
- (6.) Item unum ex quatuor dictus (*így!*) alias Crisopolita.
- (7.) Item Cylwer cum distinctionibus epistolarum Pauli.
- (8.) Item Papiam (*így.*)
- (9.) Item concordancias decretalium et decreti.
- (10.) Item exposiciones super Haymonis super Apocalipsin.
- (11.) Item liber qui incipit: Quasi cedros exaltat.

Item

Itt megszakad, de folytatódik a 38b. lapon:

Nota, quod honorabilis vir dominus Nicolaus plebanus Cibi-
niensis infrascriptos libros assignavit ecclesie parrochiali civitatis
eiusdem, anno domini Mccccxx quarto feria sexta ante festum
sancte Agate.

- (12.) Primo sextum decretalium.
- (13.) Item Clementinas.
- (14.) Item psalterium cum illuminatura.

Tizennégy válogatott munka, a mely egyaránt tanulságot tesz
a plebános műveltségéről és vagyonosságáról. Van köztük egy psalte-
rium *képekkel* (cum illuminatura), több szentbeszédek tartalmazó
munka, s három nagy jogi mű: *Liber sextus Decretalium, Decretales*
cum concordantiis és a *Clementinae*.

Ezekkel együtt 1424-ben már 54 könyve van a Szent-Szűz
egyházának. Ha eltekintünk a templomban használt szerkönyvektől,
úgy a plebánia könyvtára ez időben 32 műből állott, 35 kötetben.

Hogyan és miből szaporodott ezen túl a gyűjtemény, a Matri-
culából nem lehet megtudni. Hanem hihető, hogy az 1424—26 közti
időszakban egyszerre sok kötettel gyarapodott a könyvtár a feloszla-
tott szebeni prépostság javaiból. Az 1190-ben III. Béla által alapí-
tott Praepositura Sancti Ladislai in Cybinio világiak kezeibe
jutván, annyira züllésnek indult, hogy Zsigmond király jónak látta
1424-ben feloszlatni s javainak legnagyobb részét átruházta a
szebeni egyházra. 1426-ban V. Márton pápa is jóváhagyta a királyi
rendelkezést. Ekkor sok mindenféle egyházi kincsel egyetemben
bizonytal a prépostság könyvei is a Szent-Szűz egyházára szállottak.
Másként nem lehetne megmagyarázni azt a körülményt, hogy a könyv-
tár rövid huszonkét év alatt 32 műről 149-re szaporodott. Ennyi
volt ugyanis a plebánia kódexeinek száma 1442-ben.

Egy hivatalos levéltárból tudjuk ezt meg, a mely a Matricula
13a.—20a. lapjait foglalja el s a Szent-Szűz egyházának összes ingó-
ságait felsorolja, úgy, a mint azokat *Henlin János* plebános halála
után utódja *Trudunberch Lukács* átvette.

Az egyházi ékszerek, edények s ruhák után következnek
benne a kódexek, a melyek közt azonban — különös módon — az
egyház használatára rendelt szerkönyveket hiába keressük. Mi az oka,

nem tudjuk megmondani; lehet, hogy ezeket a sekrestyés vagy a harangozó (a középkorban nem ritkán írni-olvasni tudó emberek), avagy valamelyik alpap kezelte s így azokat nem volt szükséges átadni a plébánosnak.

A jegyzék három részből áll. Az elsőben a librariához tartozó könyvek vannak, a másodikban azok, a melyek a plébánosnál a paplakban vannak, a harmadikban pedig a breviariumok foglaltatnak, a melyek a plébános és káplánjai kezén forognak.

Volt tehát már ez időben, mint ebből a felosztásból kitűnik, külön, a templomhoz tartozó *libraria*, könyvtárszoba is Nagy-Szebenben. A helyiség szűk volta okozhatta, hogy a könyvek tekintélyesebb része a kúrián őriztetett.

A nevezetes jegyzék, előre bocsátva az egész 1442-iki leltár címét, itt következik:

Nota. Anno domini M^oCCC^oXXX^o secundo invente sunt res ecclesie parochiali Beate Virginis civitatis Cibiniensis una cum debitis suis, post obitum providi viri Johannis Henlini condam vitrici ecclesie supradicte, que res consignate sunt ad manus providi viri Lucas Trudunberch, electo ac constituto vitrico novo in futurum, ut infra scripta sunt.

(17a. l.)

Nota; isti sunt libri que (*így!*) pertinent ad librariam in laterio.¹

- (1.) Item summa Pisani in papiro.
- (2.) Item Cancellarius Pharisensis super quartum sententiarum, pergamenó.
- (3.) Item mamatrektus super bibliam in papiro.
- (4.) Item Matheus glossatus in pergamenó.

(17b. l.)

- (5.) Item Lucas glossatus in pergamenó.
- (6.) Item quadragesimale in pergamenó.
- (7.) Item concordancie biblie in pergamenó.
- (8.) Item dicta magistri Niculay Dinkeline super quartum sententiarum.²
- (9.) Item concordancie biblie.
- (10.) Item Ysaías et Geremias glosati.
- (11.) Item Esehíel et Daniel glosati.
- (12.) Item expositio Niculay de Lyra super Ezechielem.
- (13.) Item Barekwardus in duobus fluominibus. (*voluminibus helyett*).
- (14.) Item moralia Gregorj.

¹ Seiwert *in latino*-t olvas. Én inkább *in laterionak* vélem, ami annyit jelentene: a jegyzőkönyvben, registrumban.

² Nicolaus de Dünckelspiel, Commentaria super IV. librum sententiarum.

- (15.) Item Thomas de Aquino super primum et secundum sententiarum.
- (16.) Item Petrus Aureolus.
- (17.) Item Damascenus.
- (18.) Item due partes Milicie (*igy, Milicii helyett*) de tempore et sanctis.
- (19.) Item psalterium glosatum.
- (20.) Item Bernardus.
- (21.) Item questiones de cognitione angelorum.
- (22.) Item libri ethicorum.
- (23.) Item Bernhardus ad Augenum papam.
- (24.) Item Jacobus Voragine cum collectis.
- (25.) Item omilie Gregorii super Ezechielem.
- (26.) Item sermones de tempore.
- (27.) Item Climacus de mistica scala.
- (28.) Item martilogium.
- (29.) Item tractatus contra hereticos et plura alia.
- (30.) Item dewtermonius super cantica.
- (31.) Item liber sancti Augustini secundum Rupertum.
- (32.) Item gestiones theoloÿce de quolibet.
- (33.) Item flores penitencie.
- (34.) Item liber contra manicheos.

(18b. l.)

- (35.) Item liber expositio super libros ethicorum.
- (36.) Item liber de victuria verbi dei.
- (37.) Item lecciones beate Virgine (*igy!*) per annum.
- (38.) Item una summa Pisani.
- (39.) Item tripertita hystoria.
- (40.) Item Rupertus de victuria verbi Dei.¹
- (41.) Item questiones super primum sententiarum.²
- (42.) Item una magna biblia apud predicatorem in nigro copertorio.
- (43.) Item sermones ad clerum.
- (44.) Item sermones in pergameno.
- (45.) Item liber mixtus in pergameno de quolibet.
- (46.) Item pastoralia et libellus Gregorii de penitentia.
- (47.) Item questiones alique Richardi.
- (48.) Item decem et septem libri moralium super Job in uno fluomine. (= *volumine*).
- (49.) Item Thomas de Aquino contra gentiles.
- (50.) Item summa virtutum.

¹ Rupertus abbas Tuiciensis, Opus de victoria verbi Dei.

² Thomas de Aquino?

- (51.) Item secunda pars Milicie (= *Milicii*) de tempore.
- (52.) Item prima pars Milicie de tempore,
- (53.) Item rationale.
- (54.) Item prologus contra Viclefh.
- (55.) Item hystoria Troiana et textus moralium Aristotelis.
- (56.) Item tabule omnium librorum moralium.
- (57.) Item tractatus magistri Rolandi.
- (58.) Item Vergilius.
- (59.) Item duo antiqua fluomina. (= *volumina*).
- (60.) Item concordancie evangelistarum.
- (61.) Item biblia abbreviata.
- (62.) Item Gwillelmus de fide et legibus.

Nota, quod libri infrascripti habentur in dota apud dominum plebanum.

- (63.) Item duo passionalia, unum in pergamenno et unum in papiro.
- (64.) Item questiones sentenciarum, ediciones Egidij de Roma in pergamenno.
- (65.) Item glosa ordinaria super istos (?) Pauli.
- (66.) Item Sulcos super quarto libros (*igy!*) sentenciarum.
- (67.) Item super epistolas Pauli et ewangelia pergamenicos.
- (68.) Item speculum ecclesie.
- (69.) Item XVI libri moralium Gregorii in pergamenno.
- (70.) Item Innocencino tercius de penitencia.
- (71.) Item Niculaus de Lira super quatuor ewangelistas.
- (72.) Item textus sentenciarum in pergamenno.
- (73.) Item glossatum psalterium in pergamenno.
- (74.) Item glossa super pater-noster magistri Nicolay Dinckelplwel.
- (75.) Item liber Bertandi (*igy!*) super epistolas quadragesimales.
- (76.) Item Jacobus super ewangelia quadragesimalia.
- (77.) Item Thomas de Aquino super tercium sentenciarum.
- (78.) Item super epistolas et ewangelia per annum.
- (79.) Item Petrandus (*igy!*) de sanctis.¹
- (80.) Item Bertrandus super epistolas et gestnociiones (?)
- (81.) Item Bertrandus super ewangelia.
- (82.) Item una biblia rubia.
- (83.) Item registrum biblie.
- (84.) Item Papius.
- (85.) Item parvus liber de quatuor virtutibus cardinalibus.
- (86.) Item scolastica hystoria.

¹ Úgy ez, mint az alább következő két munka hihetőleg Bertrandus de Cura bibornoktól való.

- (87.) Item Petrus de Tharentasia super quartum sententiarum.
- (88.) Item Crisostomus super Matheum.
- (89.) Item postilla Thome de Aquino super ewangelia.
- (90.) Item liber super cantica canticorum cum prologo et quadripertitum.
- (91.) Item sermones per circulum annum (*így!*)
- (92.) Item tractatus de vita activa.
- (93.) Item summa collacionum fratris Johannis.
- (94.) Item sermones ad clerum de sanctis.

(19a. l.)

- (95.) Item sermones de tempore.
- (96.) Item speculum beate Virginis, biblie beate Virginis et quam plura in volumine uno, in papiro.
- (97.) Item sermones Bernarde (*így!*) super d^t xilencia.
- (98.) Item liber super magnam Ysaïam in magno volumine.
- (99.) Item sermones super missus et tractatus de contemplacione breviarii.
- (100.) Item prologus Rupperti de victoria verbi Dei.
- (101.) Item de virtute in communi et de difinicionibus virtutum recommendaciones et alia plura.
- (102.) Item frater Johannes de Gemminario ordinis¹ predicatorum de provincia Romana.
- (103.) Item sermones dominicalis (*így!*) pro circulum anni.
- (104.) Item epistole Jeronime (*így!*)
- (105.) Item sermones Per(*egrini*) de sanctis per circulum anni in pergameno.
- (106.) Item Haýmo super per (*így!*) apokalipsim.
- (107.) Item sermones de sanctis de candelis per circulum anni.
- (108.) Item virtutes cum septem sacramentis.
- (109.) Item XIIIJ-us liber moralium usque ad XXIJ-um.
- (110.) Item quadragesimale magistri Augustini de Ancona.
- (111.) Item Niculaus de Lira super epistolas Pauli.
- (112.) Item rationali (*így!*) pergameno.
- (113.) Item de exemplis et similitudinibus rerum.
- (114.) Item Augustinus de concordancia Ewangelistarum.
- (115.) Item Margarita biblie.
- (116.) Item pastoralia Gregorii.
- (117.) Item Bartholomeus de proprietatibus rerum.
- (118.) Item tractatus de predestinacione et prestancia.
- (119.) Item tractatus de penitencia secundum canones.
- (120.) Item sermones snper Matheum.

¹ Gemminiano.

19b. l.)

- (121.) Item liber de victuria verbi dei ex preceptis.
- (122.) Item liber de prima beati Augustini et liber de alogon.
- (123.) Item expositio Haymonis super Apokalipsim.
- (124.) Item translacio sancti Jeronimi ad postulacionem.
- (125.) Item biblia metrica.
- (126.) Item liber per ewangelia per totum annum.
- (127.) Item liber qui incipit: Nimis honorati.
- (128.) Item Honorius papa super cantica.
- (129.) Item postilla super ewangelia.
- (130.) Item aliqui sermones in sexternis.
- (131.) Item compendium theoloyce veritatis.
- (132.) Item Soccus de sanctis.
- (133.) Item Bertrandus.
- (134.) Item gesta Romanorum.
- (135.) Item tractatus Johannis, calendarium de ecclesiasticis contentis, cum ibi contentis.
- (136.) Item apparatus libri sexti.
- (137.) Item summa Pisani que pertinent ad Rwismark (?)
- (138. 139.) nota Jacobus magister civium habet unam parvam bibliam et Holgoth super librum sapiencie.

Nota, quod inter istos libros supra scriptos Georgius filius magistri Johannis Gwldener habet quinque libros, scilicet biblia, summa Pisani, tabule, librum iurium, liber elocutionum sermonis beati Bernardi, qui, scilicet quinque libri, omnes cum rubiis copertoriis sunt tecti.

(20a. l.)

Nota. Tot habentur breviaria in dota apud dominum plebanum et capellanos pertinentes ad ecclesiam beate Virginis:

- (140.) Item breviarium magnum, in quo legit plebanus.
- (141.) Item breviarium magnum spissum in asseribus.
- (142.) Item breviarium de tempore et de sanctis.
- (143.) Item breviarium quod fuit magistri civium Jacobi senioris.
- (144.) Item breviarium bonum, album, quod fuit episcopi Gobolini.
- (145.) Item breviarium quod fuit domini Martini.
- (146.) Item breviarium niger, quod fuit Andree de Mosna.
- (147.) Item breviarium antiquum, quod fuit procoratoris.
- (148.) Item breviarium in veteratum cum certis notis.
- (149.) Item breviarium, quod habuit Simon de Corona.

Eddig tart a *Matriculában* fenmaradt legujabb könyvjegyzék. A korhoz mérten eléggé pontos czimek révén megállapíthatjuk, minő volt a könyvtárnak tudományos színvonala.

Érdekes, hogy a terjedelmes gyűjteményben egyetlen pogány író művével találkozunk, s ez a legortodoxabb keresztény írók által is tisztelt *Vergilius*. (58. sz.) Profán könyvek vagy legalább félig-meddig ilyenekül tekinthetők még ezen kívül is akadnak; itt van a *Dares Phrygius Historia Troianájának* és a *Gesta Romanorumnak* egy példánya. (134. sz.) Talán ide számítható még a *De exemplis et similitudinibus rerum* (113. sz.) című munka is. A természettudományokhoz tartozik *Bartholomaeus Anglicus* (Glanvilla) könyve *de proprietatibus rerum*. Főként ezek mutatják a haladást, a melyet a kultúra a XV. század eleje óta tett Nagy-Szebenben; a theologia s a jogtudomány már előbb is képviselve volt a könyvtárban, ez a két szak csak számbelileg növekedett; a szépirodalom s a természettudomány ellenben ekkor foglalt benne legelősször helyet.

Hogy szaporodott innen kezdve a könyvtár, mint nőtt rohamosan a könyvnyomtatás feltalálása után, már nem a *Matriculából* tudható meg s ép azért nem tartozik ránk. Története még meg írva nincs, de elszórtan, a *Verein für Siebenbürgische Landeskunde Archivjában*, százsz gimnáziumok értesítőiben igen sok adat található róla.

A fentebbi jegyzékekben felsorolt kódexek legnagyobb részt elvesztek. Nehány azonban megmaradt s ezek tudtunkkal jelenleg a Bruckenthal-Múzeumban őriztetnek.

57. (*F₅. IV. 13.*) HUGVICIUS (ALIAS UGUTIUS) DE PISA, EPISCOPUS FERRARENSIS,¹ LEXICON AD DECRETALES GREGORII IX. PAPAE DUPLEX.² *Anni 1368.*

A két rész két különböző kéz írása.

I. 78 ívrétű levél, vastag erős bordájú papirosra, szép, egyenletes kurzívval öthasábosan írva, a XIV. század derekáról. Végén tizenhárom üres levél.

II. 210 számozott és 3 számozatlan üres levél vastag papíron, kurzívval írva. Rubrikálva.

Kezdet: Cum nostri protophlasti suggestiva

Vége (a 210a. lapon): hoc opus exegi festaque sepissime fregi. | Anno domini millesimo trecentesimo | sexagesimo octavo factus est iste | liber undecimo kalendas ipsius martii.

XV. századi deszkakötés, valamely más kéziratról lehúzott, olasz modorban préselt bőrrel bevonva. Erős, durva, kettős vaslánczczal.

Beke, Index, 644. sz. («ex a. 1386.»)

58. (*M₅. IV. 14.*) BIBLIA CONTINENS NOVUM TESTAMENTUM. *Saec. XIV.*

¹ Meghalt 1212-ben.

² Nem lévén kezemnél a kódex, nem tudom megállapítani, azonos-e ez a *Liber Derivationum*-mal?

Ivrétű kézirat, vastag, nagy bordájú papíron; egy hasábosan, folyóírással írva. Vörös czimékkel és kezdőbetűkkel. Készült a XIV. század második felében. Elején a mutató táblából hiányzik néhány levél, végül jóval csonkább, Péter második levelénél megszakad.

Kötése barna sima bőr, deszkatáblákkal. Védőgombjai és csatjai hiányoznak.

A 6a. lap felső szélén ezen a XV. század közepéről való felírás olvasható:

Liber corporis Christi Coronensis, datus a domino Paulo de Altamuta.

Az első lapon gróf Bathyány Ignác írásával:

Hic liber Ms. dono mihi datus fuit in Bibliotheca Scholae Augustanae Confessionis Coronae die 2. octobris 1782. Ign. C. Bathyani m. p. Eppus Transsylvan.

59. (K₅. VI. 6.) HADAMAR VON LABER, JAGD. *Saec. XIV.*

Kis negyedréti hártakézirat a XIV. század második feléből. Jó kurzív-írás; rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. 35 levél, közben több hiányzik.

Kötése vörös disznóbőrrel bevonva vastag deszka táblákból áll. Kapcsai hiányoznak.

A hátsó tábla belsején ezen elmosódott s alig olvasható bejegyzés:

Nota. Do man zalt von Kristus in das
M^occe lxxxx vij jar an der erchtagē
nach sand Michels tag, der do was ein
sompztag ist gestorben der R . . . leichn (?)
Pidersear (?) frum chnecht vnd vnser lieber
pruder Hans der Vnsenpechk vnd pegrabn
an dem nogsten pfinztag dar nach in vnser
pfarr czw Ober Alltach got hab sein sel
Chu(n)rat Sturk pfarer do selb hat geschr(iben)
Vnd daz puchel ist sein gevesen.

Beke, Index, 477. sz.

Laberi Hadamarnak, a XIV. század kiváló német költőjének főműve a *Jagd*, már több kiadást ért. Az utolsót s a legteljesebbet *Steiskal Károly* eszközölte (Bécs, 1880.) a ki a szép allegorikus költeménynek 14 középkori kodexét sorolja fel, köztük a gyulafejevárit is. Szerinte a műnek négy XIV. századi kézírata ismeretes. A legteljesebb a bécsi császári udvari könyvtár egy nyolczadréti hártya kódexe, utána következik a gyulafejevári, a mely azonban »vielfach lückenhaft«. Ennél jóval csonkább egy müncheni kódex, míg a negyedik, a löweni egyetemi könyvtáré, mindössze egy levél egy kötés táblán.

Hogy a gyulafejevári kódex igen csonka, azt a Steiskal kiadása alapján könnyen konstatálhatjuk; kezdődik a 73 versszak végső sorával s végződik az 519-ikkel, holott a kiadásban az utolsó az 565-ik. Hanem figyelmesebben egybevetve kodexünk szövegét a kiadottal, arra is rájövünk, hogy valószínűleg a gyulafejevári kézirat szövege a legkorrektebb valamennyi ismert kódexé között. Érdekes, hogy Steiskal úgy ír, mintha a Batthyány-könyvtár kéziratát is használta volna, idéz is belőle (nem egy helyen hibásan) variánsokat, pedig a kézirat kétségtelenül nem volt kezében s a kit ő lemásolásával vagy az eltérések kijegyzésével megbízott, az ugyancsak rosszul végezte a dolgát. Bizonyítékul s a gyulafejevári kézirat korrektségének és a korhoz mérten igen jó helyesírásának bemutatására, álljon itt az első s az utolsó versszak, még pedig az első a Steiskal rekonstruált szövegével párhuzamosan.

A gyulafejevári kódex első versszaka:

Daz si da gaumten waz es cheren welle
 Mein hertz mit donentem saile
 Strebt alles nach der verte
 Ob im noch wurd ze taile
 Ein libleich grues der ez uor sorg(e)n uerte
 Ach sein trostlichiv vartt die wil sich lengen
 Es sucht doch iwer dew ainen
 Wie si v(er)worren sei in manigen gengen.

Steiskal kiadása:

Die Knechte riefen, war ez këren welle.
 74. Min Herz mit dontem seile
 strebt alles nâch der verte,
 ob im noch wurd ze teile
 ein lieplich teil der ez von sorgen nerte
 ach sîn tröstlichiu vart diu wil sich lengen
 er suocht doch niur die einen
 wie siu verworren si in mangen gengen.

A gyulafejevári kódex utolsó versszaka:

Aws pitterlichem grimme
 So rief ein sendes h(er)tze
 Mit senlicher stimme
 Sprach es mich twinget hertzenlich(er) smertze
 Ir gueten ir sult weissen mich der slichte
 Swo man gein rechter stäte
 Vnstate pfligt wo vint man daz gerichte.

A *Jagd* gyulafejevári kéziratának első táblájára volt egykor ragasztva a Nibelung ének azon töredéke, melyet Lachmann *F-codexnek* nevezett el. Ezt a töredéket a XIX. sz. elején Majláth János gróf

fedezte fel. Valaki, a kit a szöveg érdekelt, lefejtette a tábláról s úgy látszik, a hártyalap külön őriztetett, mert én azt 1898 őszén a kódexben már nem találtam meg s egyebütt sem akadtam rá. Ugyanezen évben teljes hasonmással együtt kiadta a töredék szövegét *Altmann Béla* kegyesrendi tanár, a rózsashegyi kath. főgymnasium értesítőjében. Ő viszont csak a Nibelung-ének töredékét látta, a *Jagdot* nem, ez szerinte »a könyvtárból elkallódott«. Valószínű, hogy a mint a *Laberi Hadamár* kódexe megkerült, úgy az F-kódex is elő fog még kerülni.

60. (*G₅. IV. 6.*) TRACTATUS DE SANCTISSIMA TRINITATE. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, nagy bordájú durva papíron, két hasábosan írva, gondatlan, nehezen olvasható folyóírással. Rubrikálva; vörös kezdőbetűkkel. Lengyelországi kézirat a XIV. század második feléből.

Egykorú festetlen borjúbőrrel bevont deszkakötésben. Nagy gömbölyű fejű vas gombokkal s durva lánczal; kapcsai hiányoznak.

Az első oldal alsó szélén ezen bejegyzés olvasható:

Istum librum assignavit dominus Thomas baccalaureus in decretis ad ecclesiam Beate | Marie Virginis in Antiqua-Villa. Anno domini m^occcc^o xl^o. Orate pro eo | Ave Maria.¹

Az első tábla belsejébe egy papírra írt missilis van ragasztva, a melynek czimzése esik kívülre:

Discreto viro domino Johanni rectori ecclesie in Olsua, archipresbitero Nympcensi suo speciali amico sibi dilecto.

Beke, Index, 575. sz.

M. Könyvszemle, 1880, 342. l.

61. (*G₅. IV. 3.*) I. SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XV.*

Egy ivrétű papirkéziratnak csak 9 levélből álló töredéke. Két hasábosan, jó kurzívval írva; piros-fekete színű egyszerű kezdőbetűkkel. A XV. század elejéről.

II. HISTORIA FOUNDATIONIS MONASTERII CANONICORUM REGULARIUM IN GLATZ.² *Saec. XIV.*

Öt ivrétű papirlevélen, két hasábosan, a XIV. század végéről való kurzívval írva.

III. CONCIONES VARIAE. *Saec. XIV.*

Ivrétű papirkézirat 50 levélen. Két hasábosan, csinos félkurzívval írva. Rubrikálatlan. A XIV. század második feléből.

¹ Vesd össze a 38. számmal.

² *Sanct-Glatz* 1742-ig Csehországhoz tartozott; a boroszlói béke óta, mint Szilézia kiegészítő része Poroszországhoz. Az ágostonrendi kanonokok házá 1364-ben alapítottak. A rendház a XIV. század végén oszlott fel, s a kódex ekkor kerülhetett valamely menekülő szerzetes révén Magyarországra.

Kolofon: Laus tibi sit Christe, quam explicit liber iste.
 Per quam est scriptus, appellatur Petrus Crispus.
 Qui scripsit scripta, manus eius sit benedicta.

Első oldalán mindenféle jegyzések között probatio calami gyanánt:

Nos Johannes prepositus ecclesie Vesprimiensis

IV. SERMOMES VARII. Saec. XIV—XV.

Ivrétű papírkódex, 150 levélen, csunyán s rendetlenül félkurzival írva. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről.

A négy kézirat egy XV. századi, világos piros borjúbőrrel bevont, réz gombokkal díszített deszkakötésbe van kötve. Egy pár áthajtós kapocscsal.

Beke, Index, 123. sz.

62. (*J₆*. III. 2.) GLOSSA IN EPISTOLAS SANCTI PAULI AD ROMANOS ET AD CORINTHIOS. Saec. XIV.

Ivrétű papírkézirat, 179 levélen; kéthasábosan folyóírással írva. Rubrikálva.

Egykorú természetes színű szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, áthajtós kapcsokkal.

Az első tábla belsejében vörössel írva ez áll:

In hoc volumine (*t. i. continetur*) glosa ordinaria super epistolas ad Romanos | item super ambas ad Chorintheos. Et fuerunt hec duo | volumina sancti patris cum suo socio domini Georgij plebani de Leu- | bicz religionem intransit et parochiam relinquentis, qui hec 2° volumina | cum caeteris pluribus in hanc librariam dedit, quae libraria protunc | scilicet domini M^oCCCC^o quinto regitur a domino Nicolao | Fugisrecht, praedicto domino Georgio in praefata Leubicz canonice | substituto et a domino Petro Herbord magistro capelle | in Nova Villa, ac a domino Fus-trib, capelle Beati Georgij martiris in Leuczsa scrvitore. Disponat | Deus ac dirigat sibi in laudem et gloriam et honorem bonum | modum omnibus ab hys quatuor praefatis personis, preafatam | librorum congregationem inchoantibus intenditur in hys factis.

Ez a nevezetes feljegyzés, (a melyből a régibb közlésekben épen a legfontosabb szó »*inchoantibus*« kimaradt,) őrizte meg számunkra a szepesi XXIV plebános könyvtáráról legrégibb adatot. S ez az adat a nevezetes könyvtárnak mindjárt az alapítását illeti. György leibiczi plebános volt tehát a könyvtár megalapítója, 1405-ben, s az itt ismertetett kötet volt egy másikkal egyetemben az első kézirata a librariának.

Beke, Index, 245. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 344. l.

63. (*H₅. III. 9.*) COMMENTARIA IN SANCTI PAULI APOSTOLI EPISTOLAS. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, igen durva, nagy bordájú papiroson. 145 levél. Két hasábosan sietős kurzívval írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIV. század második feléből.

Kolofon (145b. l.): Explicit golosa ordi | naria super omnes epistolas beati Pauli.

Kötését durva vászonnal bevont deszka táblák képezik. Egy áthajtós kapocs nyomával.

A kötési tábla belsejébe *Barnabas Stephani clericus Agriensis dyoecesis publicus imperiali auctoritate notarius* egy hártya-oklevelének — sajnos, igen gyalró töredéke van ragasztva; kora az írás után a XIV. század közepére tehető.

Beke, Index, 109. sz.

64. (*H₅. IV. 10.*) PASSIONALE SANCTORUM. *Anni 1371.*

Negyedrétű papírkézirat, csúnyán írva, gót minuszkuállakkal.

Egykorú sötétbarna bőrrel bevont deszkakötésben.

Kolofon: Explicit liber iste videlicet passionale per manus Petri de Opul, tunc temporis predicator (*így!*) apud beatam virginem Mariam in Cracovia sub anno incarnationis domini M° ccc° Lxxj° feria V^a ante festum nativitatis beate semper virginis Marie.

Beke, Index, 415. sz.

65. (*L₅. IV. 15.*) BEDA VENERABILIS, HOMELIAE. ACCE-DUNT ALIQUOT SERMONES ALIORUM ET VITA BEDAE. *Anni 1376.*

Ivrétű kézirat, vastag fa-tapintású, ritkán bordázott papíron, melynek vízjele ökörfő, haránt pólyás paizs vagy esengetyű. Két-hasábosan írva.

1b. l. Incipit prologus in corpus omeliarum.

Kolofon (105b. l.): Expliciunt omelie venerabilis presbiteri Bede tam de sanctis, quam de tempore, scripte per manus fratris Andree de Nouo Monte, in Ozzekk quidem incepte, sed in Waldsassen complete. Anno domini M° CCC° lxxvj. XIII° Kal. Augusti in crastino sancti Alexii confessoris domini nostri Jesu Christi, cuius est honor et gloria in secula. Amen.

Ez után még néhány szentbeszéd és Beda életrajza következik.

Barna szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, melynek kapcsa hiányzik.

Belső borítólapjait egy XIV. századi német Homeliarius hártya lapjai képezik.

Beke, Index, 277. szám.

66. (*I*₅. *IV*. 10.) GUILLELMI MARCELETI SUMMA JURIS. ACCEDUNT STANISLAI DE ISLZA ARENGA ET EIUSDEM TABULAE ASTRONOMICAE. *Anni 1377.*

Papírkézirat ívrétben, végig egy kéztől kéthasábosan olaszos jellegű kurzívval írva.

Kolofon az első rész végén: Explicit in Roma Anno domini millesimo ccc lxx vij. in die sancti Clementis pape.

A második rész kezdete: Arenga, quod feci, cum subivi examen privatum dominorum doctorum.

Ezt követik: Tabule de motibus solis et lune. *Ezek végén (132b. l.):* Iste tabule scripte sunt Rome per manus Stanislai Crisani de Islza clerici Cracoviensis diocesis, anno | domini millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, XI. die mensis Aprilis, etcetera.

Végül három levelen csillagászati jegyzetek következnek. A 134a. lapon egy tábla, melynek felirata így hangzik:

Tabella magistri Johannis de Dacia,¹ ad sciendum, in quo signo sit luna et in quo gradu istius signi.

Vörösbarna bőrrel bevont s csinosan préselt deszkakötésben; kapcsolai hiányoznak.

Védőlapjait két pápai bulla töredékei képezik, mindkettő IX. Gergely pápáé s az egyik a gneznói püspökhöz, a másik pedig valamely varsói prelátnak van intézve.

Az első védőlapon XV. századi írással:

Liber fraternitatis 24^{or} plebanorum civitatum regalum.

Beke, Index, 533. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 344. l.

67. (*N*₅. *V*. 6.) MISSALE STRIGONIENSE. *Anni 1377.*

Hártyakézirat kis ívrétben, 247 levélen. Végig egy kéztől származó szép, erős törésű gót minuszskulával van írva. Egy lap-nagyságú kánon-képpel, több díszes festésű kerettel és kezdőbetűvel.

Az 1. és 2. levél hárttyája elütő az egész kodexétől, hihetőség később csatolták hozzá; az 1a. lap üres, az 1b. és 2a. lapon XV. századi írással egy mise de beata virgine és egy de compassione.

3a—8b. l. naptár. A benne levő toldások s a napoknak hónaponkénti sorszámozása mutatják, hogy a misekönyv még a XVI. században is használatban volt. A naptárban egyetlen

¹ Kodexünkben *Johannes de Dacia* bizonyára tévedésből áll, miután a XIV. század híres astrologusát *Petrus de Dacia*-nak nevezték. Ezt a Pétert — neve miatt — régebb íróink magyarnak vallották, a mi azonban legkevésbé sem valószínű.

nekrológikus feljegyzés található, május 8-ára: 1500 obijtt (így!) m(agister) Johannes Han, plebanus, canonicus sancti Martini hic Po(sonii). Az utolsó szó végét levágta a könyvkötő kése. Ugyanazon napra van bejegyezve Han János halála a pozsonyi káptalan egy 1487-ben írt pompás graduáléjába, a melyet ő készített s a melyből megtudjuk, hogy teljes neve Weyteni és Ispari Han János volt.

A 9a. lapon következik a credo, gloria stb., ezek végén vörössel írva:

Istum librum fecit scribi dominus
Johannes Emerici custos ecclesie
Posoniensis sub anno domini
Mº cccº lxx vij.¹

Ezt követi a XV. századból való írással: Forma juramenti canonicorum Posoniensis capituli.

A 10. l. üres. A 11a. lapon kezdődik a misekönyv egy ékesen festett díszlappal. Kezdeté:

In nomine domini. Amen.
Incipit liber missalis secundum
ordinem Strigoniensem.

A 236b. lapon végződik a misekönyv. Utánna 10 levélen rövid himnáríum következik. Ugyanazon kéztől való, mint a misekönyv, de betűi apróbbak, olyanok, a minőkkel a kötet első részében a zsoltárok s a versiculusok vannak írva. A himnuszok közt vannak Szent-Adalbert, Szent-László, Szent-István és Szent-Imre magyar szenteké is.² A 246b. lapon van a vörössel írt kolofon:

 Finitus est iste liber per manus Heinrici
dicti Stephani de Westfalia plebani in Schu-
karia cum scriptura illuminatura ligatura
Anno domini mº cccº lxx vijº.

Finitus est iste liber per manus Heinrici
dicti Stephani de Westfalia, plebani in Schu-
karia, cum scriptura, illuminatura, ligatura.
Anno domini mº cccº lxx vijº.

A 247. l. üres.

A kézirat kötése XVIII. századi, magyarországi készítmény, valószínűleg Batthyány püspök csináltatta. Vörös borjúbőrrel van

¹ A pozsonyi káptalan egy oklevele szerint 1369-ben Johannes Emerici thesaurarius et vicarius, cantor canonicus Jauriensis ecclesie.

² Mind kiadva Dankó Hymnariumában.

bevonva, mindkét lapját körül arany csipke, s egy-egy sugaraktól körülvelt középrész díszíti, ez utóbbiban elül IHS, hátul Mária névbetűi. Hátán MISS. STRIG. | MS. 1377. olvasható. Arany vágással. Hányadik kötése a kódexnek ez a ma már erősen megrongált s épen nem a kézírathoz illő tábla, nem lehet megmondani, de hihetőleg már nem a második, mert a lapok annyira körül vannak vágva, hogy az eredetileg ívrétű könyv már negyedretűvé alakult s a díszkeretek is erősen szenvedtek a könyvkötő gyalujától.

Beke, Index, 377. sz.

Knauz, Kortan (1876.), 118. l.

M. Könyvszemle, 1876. évf. 118. l.

Kalauz 8. sz. és sok más munkában.

Az első díszlap színes hasonmása megjelent Beöthy Zsolt Képes Magyar Irodalomtörténetében s az Athenaeum Magyar Nemzet Történetében.

Ez a misekönyv hosszú időközön át úgy szerepelt, mint a magyar könyvfestés legrégibb biztos emléke s egyszersmind mint a Képes Krónika után legszebb miniált középkori kódexünk. Ennek daczára mindeddig megbízható leírás, behatóbb ismertetés nem jelent meg róla. Bár nem tartunk azokkal, a kik legszebb darabunknak vallják, mégis azt hisszük, a kódex érdemes rá, hogy kissé bővebben foglalkozzunk vele.

A kéziratot különösen becsessé az teszi, hogy létrejöttének összes körülményeit ismerjük. Tudjuk, hogy Imre fia János pozsonyi kanonok rendelte meg Westfaliai Stephani (vagy István fia?) Henrik¹ csukárdi (Pozsony megye) plebánosnál »*cum scriptura, illuminatura, ligatura*«, ki is fáradságos munkájával 1377-ben készült el.

A készítő tehát nem volt magyar származású ember, (bár a *de Westfalia* atyjára is vonatkozhatik), hanem azért műveltségére vagy legalább művészetére alig ha német volt, mert miniaturája — főként a misekönyvében főhelyet elfoglaló nagy képe — határozottan németalföldi, vagy franczia iskolára vall. Életének körülményei teljességgel ismeretlenek; annyit a hibátlanul lemásolt misekönyv elárul, hogy kitűnő iskolázásban részesülhetett. Ugyanez a kódex arra is bizonyosság, hogy mint másoló és miniátor is felül emelkedett a közepes mértéken, sőt ez utóbbi minőségben a korszak jobbjai közé tartozik.

A kézirat miniaturája technikai szempontból kifogástalan. A színek ma is ragyognak; a vörös és a kék szinte világít; a rakott arany kitűnő minőségű s vastagon domborodik ki az ügyesen felrakott gipsz rétegen. Az esetkezelés biztos, a vonások finomak, az árnyékolás erőteljes. Fogatkozások csak az emberi alakok rajzában

¹ A misekönyv írójának nevét hosszú ideig tévesen Henricus dictus *Stepht* de Westfalia-nak olvasták s a kodexet is *Stepht*-féle missalénak szokták volt nevezni. Mint a mellékelt hasonmásból látható, a név határozottan *Stephani*.

Az esztergomi misekönyv kánon-kezdő lapja.

fedezhetők fel; ámde eféle hibáktól a XIV. század legügyesebb mesterei sem mentek.

A kötet miniaturáját egy díszes kerettel ellátott lapnagyságú kép, két fényes lap-keret, 12 alakos (historisze) és rengeteg másként ékített kezdőbetű teszi. Vegyük ezeket sorra.

A kánon-kép hátul üres, önálló, egyik füzethez sem tartozó hártya lapra van festve. Kétségtelenül ugyanaz készítette, a kitől a kötet többi ékességei valók. Nagysága 95×147 , a körülete levő virágos kerettel együtt pedig 170×236 milliméter, azaz hogy ennyi lehetett, a mikor még nem szelt le a könyvkötő bal széléből mintegy 3—4 mm. széles csíkot. A kis festmény, mint a kánon-képek rendszerint, a keresztfeszítést ábrázolja. A kép közepét foglalja el a feszület. Gyalult fakeresztben függ az Üdvözítő; még él, de feje már előre esett. Szemeit Jánosra szegezi, ajkai szólásra nyílnak. Teste arányos, s nem túlságosan sovány. Az egész alak elárulja, hogy festője természetességre törekedett s nem pusztán másoló volt. A kereszt lábánál jobbról Mária, balról János áll. Az előbbi szederjes-piros ruhát visel, melyre zöld bélésű, kék színű fejét is elfedő nagy kendő borúl. Alólla kilátszik a fehér homlok-kötő. Kezeit mellén keresztbe teszi. Jánosnak köntöse veres, palástja kékes-szürke zöld béléssel, az apostol kezében könyvet tart. Úgy a Szent-Szűz, mint János alakja, főként pedig arcza jóval kevésbé sikerült, mint Krisztusé. Arczukban van valami édeskés kifejezés, a mely az egész kép hatását nagyban gyöngíti. A kereszt virágos, halmos talajba van ütvé. A kép háttérében tornyos város látszik (talán Pozsony?), a közbe eső részt néhány emberi alak teszi mozgalmassá. Nagyon naiv az előtérben álló fájdalmas eseménynek szembeállítására a háttér nyugodt derűs befogásával s a dolguk után járó emberekkel. Az égbolt alul majdnem egészen fehér, fölfelé fokozatosan kékül, egészben véve inkább vízhez, mint égboltozathoz hasonlít. Az alakok feje körüli rakott s ponczolt arany glória sokat levon a kép jó benyomásából.

A képet ujnyi széles, ponczolt virágokkal ékes, rakott arany keret veszi körül. A még üresen maradt lapszéleket szépen megfestett virágdísz tölti be, a melyben dominál a bogáncskóró.

A két díszlap közül az első, a misekönyv kezdőlapja, hasonmásból nagyon ismeretes. Keretét fonadékok s gót modorú virágdísz alkotják. Az alsó léczbe egy kis Mária-kép, az alsó bal sarokba pedig egy térdelő angyal alakja van befoglalva. A belső oldal-keretből egy nagy A kezdőbetű fejlődik ki. Testét arany fonadék alkotja; bensejében az angyali üdvözlés ábrája látható. A lapon ezenfelül hét czimer van. Öt a kezdőbetűn, és pedig annak közepén az ország czímere: hasított csúcsives paizs jobb fele fehérrel és vörössel hétszer vágva, bal mezeje kék, elhintett ezüst liliomokkal. A betű szárain elsőnek a pápai kettős kulcsos czimer áll; utána

jön az ország régi czimere, zöld halomba tűzött fehér kettős kereszt; harmadikul egy ismeretlen czímer (hihetőleg a misekönyvet megrendelő főpapé) vörösben, a paizs felső széléből lenyuló négy fehér ék, végül negyediknek az osztrák fehér pólya, vörös paizsban. Az ország-czímer, abban a formában, mint a kezdőbetű közepén, megvan a külső oldal keretén is, befoglalva egy zöld négy-karélyba; ez ma alig vehető ki, mivel a kódex egy későbbi tulajdonosa saját czímerét festette fölibe. A hetedik czímer a keret jobb-sarkában van: kékben, a paizs jobb sarkából kinyúló, fehér infulát tartó kar; tulajdonosa ismeretlen.

A második díszlap a kánon kezdőlapja, melynek jobb oldali és felső szélét a kezdőbetűből kiágazó lombdisz, a többi részét fonadék ékesíti. A baloldali keretben két kis arany alapra festett arczkép van. Az egyik vörös köntösű, kék palástú, öreg, ősz szakálú férfit ábrázol, fején magyaros, vörös karimájú zöld süveg van. A másik képecske bíbor palástos s kappás papot ábrázol. Az alsó keretben befoglalva arany alapon Krisztus feltámadásának jelene látható. A nagy kezdő T betűn csekély művészettel festve az olaj-fák hegyén imádkozó Üdvözítőt ábrázolta a festő.

A díszlapok két kezdőjén kívül alakos kezdőbetűk vannak a következő lapokon:

19b. l. P betű, benne Mária a kis Jézussal. Gyarló képecske.

25a. l. Gótikus E, melynek középső szárán meztelen nőalak ül. Hihetőleg egy ismeretes középkori büntetés képe, a mely abban állott, hogy a bűnhődőt egy három élű gerendára ültetve közszemlére állították ki.

114a. l. Zöld szíjj fonadékból álló R, rakott arany alapon; belsejében a feltámadt Krisztus áll, baljában keresztes zászlóval, jobbájában ásóval.

158a. l. Hasonlóan zöld fonadékból alkotott S; benne ősz hajú és szakállú, fehér infulás, kék palástos pap, bal válla fölött az első díszlapon is látható négy-ékű czímer, de a mely itt más színű ékeket mutat, t. i. aranyosakat. Az ősz főpap valószínűleg János pozsonyi kanonok.

208a. l. Nagy F, benne kis háromlábú széken ülő, kézi orgonán játszó, zöld dolmányos s szűk vörös nadrágú fiatal férfi.

219a. l. O betű, benne zöld lepelbe burkolt szakálás férfi.

Még négy kisebb, alakos kezdő van, kettőben egy-egy ember-fejű basiliskus, egyikben egy ülő női alak (202b. l.) egyben pedig (225b. l.) egy csinos női arczoecska van.

Az inicziáléknak második faját képezi egy kisebb sorozat kék, zöld, vörös vagy ibolyaszínnel festett s más-más színű kacsarin-gókkal czifrázott betű, de a melyek mind többé-kevésbé arannyal is ékesek.

Harmadik faj az írással egyenlő színű barna tintával készült,

sokszor művészien összehogozott csavarodásokból alakított német stílű betű, vörös, kék vagy zöld tollrajzú torz-arczocskákkal és kacskaringós-arabeszkékkel ékítve.

A negyedik fajta a közönséges késő-gót kezdő, amely a XIII. század végével kezd divatba jönni s a XV. végéig használtatik. Vörös és kék színűek, ellentett színű, vagy ibolya s aczélkék kacskaringókkal. Számuk töménytelen.

A miniatura nem készült el teljesen; két helyen egy-egy kezdőbetűnek kiágazó ékességei csak tollrajzban vannak meg, kifestésük elmaradt. Pedig a kódex festését már a XV. században javíttatta egy miniátor, a ki a képek legtöbbször rajta hagyta nevének kezdőbetűit: *M. P.* sőt azt két helyen teljesen ki is írta. Először a kánon-diszlap egy madarára írta rá: *M. Prener*, másodszor a 202b. lap aljára apró alig olvasható írással: *Mathias Prenner*. Valószínűleg ő festette át az első diszlap szélén az ország címerét a kék mezőben jobb lábát felemelő természetes színű kakassal. Ez a címer a kódex azon XV. századi gazdájáé, a kinek halálozási napja a kalendáriumba be van vezetve, Han János pozsonyi kanonoké.

Kié volt a XVI—XVII. században a szép kézirat, s miként került Batthyányhoz, nem ismeretes.

68. (*J₅. III. 9.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, DE VERITATE CATHOLICAE FIDEI CONTRA DIVERSOS ERRORIS INFIDELIUM SIVE SUMMA DE FIDE CATHOLICA. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat erős, nagy bordájú papíron, két hasábosan hanyagúl, alig betűzhető csúnya kurzívval írva; 308 egykorúan számozott és 11 számozatlan levél. Csak a kötet első fele van rubrikálva.

Zöld szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, a melyről a csatok hiányoznak

Az 1b. lapon ezen kora XV. századi bejegyzés:

Ecclesie hospitalensis.

Ami azt jelenti, hogy a kódex a lőcsei kórházi könyvtaré volt. Beke, Index, 574. sz.

M. Könyvszemle. 1880. évf. 339. l.

69. (*G₅. III. 6.*) SANCTUS THOMAS DE AQUINO, EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE ET PSALMORUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, vastag papíron, két hasábosan durva kurzívval írva. Rubrikálva, vörös kezdőbetűkkel.

Egykorú fehér szarvasbőrrel bevonva; deszkakötésben, gerezdes rézgombokkal és áthajtós kapcsokkal.

Beke, Index, 570. sz.

70. (*H₅. IV. 8.*) SANCTI BONAVENTURAE ALIQUOT OPUSCULA. *Saec. XIV—XV.*

Negyedrétű papírkézirat, a mely több, különböző korú részből áll.

I. EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE, SALUTATIONIS ANGELICAE ET SYMBOLI APOSTOLICI.

96 levélből álló rendkívül vastag, erős papírra kéthasábosan kurzívval írt kézirat. Rubrikálva. A XIV. század derekáról Elején csonka.

II. STIMULUS AMORIS IN JESUM.

Két különböző másolótól származó 45 levélnyi kézirat. Az első másoló folyóírást, a második félkurzívot használt. Rubrikálva. A XIV. század második feléből.

III. SERMONES.

35 levélből álló, folyóírással egy hasábosan írva. A XIV. század végéről vagy a következő elejéről.

IV. AUCTORITATES UTRIVSQUE TESTAMENTI.

15 levélből álló, részben egy, részben két hasábosan durva folyóírással írt, rubrikálatlan kézirat a XV. század elejéről.

Végén 12 üres levél.

Az egész egy XV. századi csinosan préselt barna bőrös deszkakötésben, apró rézgombokkal s csatokkal. Vágása zöld.

Beke, Index, 213. (?) sz.

71. (*J₅. III. 3.*) VARIA OPERA ASTROLOGICA. — TABULAE ALPHONSI REGIS. — DE MOTU SOLIS ET LUNAE. ETC. *Saec. XIV.*

Negyedrétű, elején s közbül több helyen csonka papírkézirat, több kéz által, sietős folyóírással írva. A tabellákat kivéve rubrikálatlan. A XIV. század második feléből.

Zöld borjúbőrrel bevont deszkakötésben; rézgombokkal s kettős vas lánczczal. Kapcsai hiányoznak.

Beke, Index, 620. sz.

72. (*G₅. III. 13.*) NICOLAUS DE GORRA, POSTILLAE SUPER EVANGELIUM SANCTI MATHAEI. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat, pergamen ívekbe tett papír füzetekkel. 189 levél, melyből az utolsó öt üres; két hasábosan, tintával vont vonalakon, egyenletes folyóírással írva. Rubrikálva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Kolofon (184b. l.), nagy gót betűkkel: Expliciunt postille | fratris Nicolay de | gorraní (*így!*) super ma | theum. Finita per Pet | rum notarium in | vigilia Marie Magdalene.

Ez alatt folyó írással:

Nomen scriptoris si tu cognoscere queris
 P tibi sit primum, E medium Trunque supremum.
 Detur pro penna scriptori pulchra puella.

Erős disznóbőrrel bevont deszkakötésben, a melyet kezdetleges préselés diszit; egy pár áthajtós, vas végü kapocschal.

Beke, Index, 247. sz.

73. (*G₅. III. 12.*) HUGO DE SANCTO VICTORE. EXPOSITIO IN JOHANNEM EVANGELISTAM. *Saec. XIV.*

Ivrétű papírkézirat, 233 egykorúan számozott levélen. Két hasábosan gondos tintavonalzásra szép, egyenletes nagyon éles törésű gót minuszkulával írva. Rubrikálva. A XIV. század második feléből.

Kék szarvasbőrrel bevont s rézgombokkal felszerelt deszkakötésben.

Hátsó táblájának borítólapjául Venczel cseh király egy 1370-iki oklevele szolgál.

Az első lap felső szélén Henckel János lőcsei pap írásával (a XVI. század legelejéről) ezen bejegyzés olvasható:

Iste liber ab antiquo fuit ecclesie sancti Jacobi in Leutscha.

Kevéssel alább egy valamivel korábbi, a XV. század végétől való feljegyzés:

Presens liber legatus est ad librariam in Lewczsch per sacerdotem unum etcetera.

Utolsó oldalán a felső lapszálen ismét Henckel János írásával:

Liber ecclesie Sancti Jacobi.

Beke, Index, 281. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 337. l.

74. (*G₅. III. 2.*) SERMONES VARII. *Saec. XIV.*

Ivrétű papírkézirat, több kéz által folyóírással, két hasábosan írva. ccc 21. (*így!*) számozott és hét számozatlan levél. Egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

Disznóbőrrel bevont durva deszkakötésben, a melyről az áthajtós kapcsok hiányoznak.

A táblája belsejét megtöltő jegyzések között német ima-töredékek vannak.

Beke, Index, 498. sz.

75. (*J₅. III. 11.*) BREVIARIUM. *Saec. XIV.*

Kis ivrétű kézirat, vastag hártán; 416 levél. Több kéztől eredő gót minuszkulával írva, tintavonalakra. Vörös felírásokkal s egyszerű vörös és kék kezdőbetűkkel.

Sima piros bőrrel bevont deszkakötésben. Kapcsai hiányoznak.

Elején csonka, kezdődik a *Dominica prima post festum sanctae trinitatis*-sal. A magyar szentek officiumait szokott helyükön tartalmazza.

Származásának nincs nyoma.

Beke, Index, 60. sz.

76. (*J₅. IV. 14.*) AURELIUS AMBROSIUS THEODOSIUS MACROBIUS, CONVIVIA SATURNALIA. *Saec. XIV.*

Negyedrétű kézirat olaszos hártján, több kéz által írva. A kódex a Saturnaliának csak I—III. és VII. könyvét tartalmazza. Ebből az I. és a III. egy kéztől való, egyszerű, rendes gót könyvirás; a II. apró, gömbölyű olaszos gót írás, a VII. pedig a két előző másolójánál jóval csinosabb, de ugyanazon korbéli könyvirás. Ez utolsó részt egy tarkán festett kezdőbetű díszíti. Hozzá járul még négy vastag hártylevelén egy XV. századi írású mutató. Összesen 101 levél.

Olasz munka. Az egész XIV—XV. századi jegyzetekkel van teleírkálva.

XVIII. századi bőrkötésben.

Beke, Index, 342. sz.

77. (*K₅. VI. 5.*) SANCTUS RAYMUNDUS DE PENNA-FORTE O. S. B., SUMMA DE POENITENTIA ET MATRIMONIO. ACCEDIT SUMMA GUILLELMI DE CASIBUS SUPER SUMMAM MAGISTRI RAYMUNDI. *Saec. XIV.*

Negyedrétű kézirat finom hártján. 230 levél, bekarczott vonalakra szép gót minuszkulával gondosan írva. Rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. Olasz készítmény a XIV. század második feléből.

1a. l. Incipit summa Raimundi. *Végződik a 110a. lapon.*

111a. l. Incipit summa magistri Guillelmi de casibus super summam magistri Raimundi.

230b. l. Explicit correccio super matrimonio.

Sima piros bőrrel bevont deszkakötésben. Rajta egykoru érczerettel ellátott pergament szeletkén a könyv címe.

Beke, Index, 540. sz.

78. (*K₅. VI. 9.*) LAUDES BEATE MARIE VIRGINIS. *Saec. XIV.*

Negyedrétű hártyakézirat, egyhasábosan félkurzivval írva. Rubrikálva. A XIV. század végéről.

Az első nyolcz levelen XV. századi pótlások. A *Laudes Marie* a 9a. lapon kezdődik ezen szavakkal:

Her got hilf. Incipit prologus in qui laus Marie vocatur.

Kötése a XV-századból való; barna bőrrel van bevonva, a melyet

bepréselt geometrikus rácsok közt rózsák, liliomok és egyfejű sasok ékesítenek.

Az 1b. lapon Gotfrid passauai püspök egy rendeletének kezdő része van feljegyezve, a XV. század közepére mutató írással.

Beke, Index, 248. sz.

79. (*L*₅. IV. 18.) GUILLELMUS DURANTUS EPISCOPUS MIMATENSIS, RATIONALE DIVINORUM OFFICIORUM. *Saec. XIV.*

Igen durva, szürkés színű, nagy bordájú papíron két hasábosan folyóírással írt ivrétű kézirat. Egyszerű vörös kezdőkkel. A XIV. század második feléből.

Végén vörössel írt kolofon: Explicit Rationale Divinorum officiorum. Rugerius Gaudenz (?)

Egykorú, piros bőrrel bevont deszkekötésben. Kapcsai és védőgombjai hiányoznak.

Első védőlapján XV. századi írással:

Istum librum dedit conventui huic scilicet Lewbnensis¹ ordinis predicatorum venerabilis pater et dominus Henricus Lang decretorum doctor ac archidiaconus superioris Stirie, cuius anima feliciter requiescat.

Beke, Index, 457. sz.

80. (*G*₅. IV. 1.) SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat egy negyedében hártván, három negyedében papíron. A papír terniók a kor szokása szerint hártva ívekbe vannak téve. Kéthasábosan, durva félkurzívval van írva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

Barna bőrrel bevont s védőleffentyűkkel ellátott deszkekötésben; áthajtós kapcsokkal.

Beke, Index, 495. sz.

81. (*N*₅. V. 25.) CONCIONES DE SACRAMENTO ALTARIS. ACCEDIT HUGO ARGENTINENSIS, COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS. *Saec. XIV.*

A két munka két egymástól különböző, a XIV. század második feléből való kéz írása. Az első 20, a második 152 ivrétű hártva levélből áll s mindkettő kéthasábosan, tintával vont vonalakra jó gót könyvirással van írva. Egyszerű vörös kezdőbetűkkel s felírásokkal.

A XVIII. század végéről való (Batthyány-féle) bőrkötésben.

Beke, Index, 105. sz.

82. (*G*₅. IV. 5.) POSTILLA SUPER EVANGELIA PER CIRCULUM ANNI. *Saec. XIV.*

¹ Leoben Stíriában.

Ivrétű kézirat vastag papíron, két hasábosan, gyakorlott kézre valló folyóírással írva és rubrikálva. A XIV. század végéről.

Szarvasbőrrel bevont deszkakötésben, melynek kapcsai hiányoznak. Az utolsó oldalon tollpróba-szerű vegyes jegyzések:

Qui libros scribunt, nunquam tomentis subibunt,
Scilicet eterna sed habebunt regna superna.

Cunctis natura spuriis dedit tria iura
Aut sunt pomposi, mendaces, luxuriosi.

Ezután jön ez a kis anekdota:

Sedit mulier quedam versa vice in sermone dormiens, cui apparuit, quasi sus suum domi deplumatum pullum reciperet et aufugeret; ac illa incepit hura hura, huy huy clamare. Quare non dormiatis, ne vobis simile contingatur.

Miután minden jel arra mutat, hogy az itt leírt kézirat hazai készítmény, ez a kis bejegyzés egy újabb adatot szolgáltat a hurá vagy hurrá szónak Tóth Béla által gyanított magyar eredete kérdéséhez.

Beke, Index, 288. sz.

83. (*G*₅. IV. 8.) ARS NOTARIATUS ET COLLECTIO FORMULARUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű kézirat vegyest hártján és papíron. A papiros érdes, nagy bordájú, de szép fehér; a hártja is finom, hibátlan. Írása kurzív, olaszos jellegű. Rubrikálva; igénytelen vörös kezdőbetűkkel. CLXXIIJ számozott levél, amelyből elől az első s közben számos levél késsel ki van hasogatva s hiányzik. A XIV. század végéről.

Kötési tábláit zöld szarvasbőr fedi. Mint ritkaságot megemlítem, hogy a táblák nem, mint közönségesen, deszkából, hanem összeragasztott papirlapokból vannak készítve, a melyeket XIV. századi írás borít. A kötés a XV. század első felénél semmi esetre sem újabb.

Beke, Index, 609. sz.

84. (*F*₅. IV. 17.) HENRICUS DE OYTHA, QUAESTIONES SUPER QUATUOR LIBROS SENTENTIARUM. *Anni 1383.*

Ivrétű papirkézirat, kéthasábosan írva. Rubrikálatlan. 254 levél, melyből a két utolsó üres.

Kolofon (252b. l.): Expliciunt questiones sententiarum reve-rendi magistri Henrici de Oytha professoris in sacra theologia. Anno domini M^o. ccc^o octogesimo tercio. Reportate Prage in die sancti Sigismundi et in vigilia exaltationis sancte crucis, per manus Caspar de Soldow etc. Amen.

Piros bőrrel bevont deszkakötésben, nagy gömbfejű réz gombokkal és kapcsokkal.

Beke, Index, 455. sz.

85. (*F₅. IV. 5.*) BARTHOLOMAEUS PISANUS ORD. PRAED.,
SUMMA DE CASIBUS CONSCIENTIAE. *Anni 1383.*

Ivrétű kézirat finom fehér papíron, a mely közé helyenként durva, nagy bordájú régi papiros van keverve. Írása csúnya félkurzív, két hasábben, alaktalan vörös kezdőbetűkkel. 228 számozott levél.

Kolofon (288a. l.), *vörössel*: Explicit summa de casibus | consciencie et ceteris. Et est con- | scripta et reportata Pra- | ge per Conradum Newkum de Winsheim et finita | anno Domini millesimo | ccc° lxxxiiij° In vigi- | lia assumptionis beate | et gloriose virginis | Marie. Quis michi dat | vicium prius se corrigat | ipsum.

Durva vászonnal s e fölött barna bőrrel bevont deszkakötésben. Egy pár áthajtós kapoccsal.

Az első tábla belsején ezen a XV. század közepéről való bejegyzés:

Summa Pezani est fratrum xxiiij° plebanorum.

Beke, Index, 534. szám.

86. (*F₅. IV. 6.*) I. GUILLERMUS EPISCOPUS PARISIENSIS, LIBER DE FIDE ET LEGIBUS. *Anni 1385.*

Ivrétű kézirat, elején finom, sima, második felében nagy bordájú, durva papíron. Több kéz írása.

Kolofon (97. l.) Anno domini Millesimo ccc° lxxxv° | in vigilia circumcessionis etcetera | Tibi soli precamur domine misere mei | sitque (*így!*) Nicht andersch wen sides (?) | Liber Gwilhelmi de fide et legibus.

II. SANCTI AUGUSTINI ALIQUOT QUAESTIONES. —
ANSHELMII LIBER DE VOLUNTATE. — OMELIE BEATI BERNARDI ABBATIS CLAREVALLENSIS. — SERMONES VARII. —
COMPUTUS GEOMETRICO-ASTRONOMICUS. *Saec. XIV.*

Több különböző kéz által írt XIV. századi ivrétű papirkézirat. Összesen (I. és II. rész) 306 egykorúan számozott levél.

Vörös borjúbőrrel bevont deszkakötés. Nagy gömbölyű fejű rézgombjaiból csak kettő van meg. Egy pár kapoccsal.

Beke, Index, 600. sz.

87. (*G₅. III. 1.*) NICOLAUS GORRANUS, GLOSSA PSALTERII. *Anni 1386.*

Ivrétű kézirat, durva, nagy bordájú papíron, díztelen kurzív írással, rubrikálva. 279 levél.

Fehér szarvasbőrrel bevont deszkakötésben. Gombjai és csatjai hiányoznak.

Explicit glosa spalterij dicta
gorre finita anno dñi m^o
Trecentesimo octuagesimo
sexto conscripta per Nicolaum
Judicis de Theuzindorph

Kolofon (279b. l.) Explicit glosa spalterij (*így!*) dicta | Gorre finita anno domini m^o | Trecentesimo octuagesimo | sexto conscripta per Nicolaum | Judicis de Theuzindorph.¹

Beke, Index, 287. sz. — Kalauz, 9. sz. (9. lap). — M. Könyvszemle, 1881 évf. 205. l. (Hibásan).

88. (*F₅. IV. 8.*) I. TABULAE MOISI ET HABACUC DE CREATIONE ANGELORUM. — II. VARIA EXCERPTA EX OPERIBUS SANCTORUM PATRUM. — III. INNOCENTIUS PAPA IV. SUMMA CANONUM POENITENTIALIUM. — IV. LIBER SENTENTIARUM. IV. — V. NOTA DE OCTO TURPITUDINIBUS, QUAS EXERCERE SOLENT CONJUGALES. *Saec. XIV.*

Ivrétű papírkézirat, több kéz által kéthasábosan, folyóírással írva. A III. részben csinos, torzarczokkal díszített kezdőbetűk vannak.

A III. rész végén: Explicit summa Innocencii quarti sub anno domini M^oCCCC^oXC^o quarto

A IV. rész végén: Explicit liber sentenciarum finitus in vigilia Philippi et Jacobi etcetera. Sub anno domini millesimo tricesimo nonagesimo tercio etcetera.

Kötése deszkatablából áll, a melyeket szarvasbőr borít. Gombjai és csatjai hiányoznak.

Beke, Index, 422. sz.

89. (*F₅. III. 8.*) HUGVITIUS PISANUS, LIBER DERIVATIONUM. *Anni 1397.*

Ivrétű kézirat, részben vastag, ritka bordájú papíron, részben

¹ Theuzindorph = Poprád a Szepességben.

hártyán, melyből egy ív mindig egy quaternió papirost foglal magában. Kéthasábosan írva, izléstelen apró kezdőbetűkkel. 207 levél, melyből az utolsó üres.

Kolofon (206a. l.) nagy gót betűkkel: Expliciunt dirivaciones | magores (*igy!*). Amen, amen | Nomen Scriptoris Petrus | Cervus Amoris: Than | berg cognomen honor | assit omen etcetera.

Ez alatt apróbb kurzívvval:

Anno domini millesimo tricentesimo nonagesimo septimo finitus est liber per Petrum nominis de Art in vigilia Margarethe virginis etcetera.

Finis adest operis, mercedem posco laboris.

Scriptor scripsisset melius si potuisset

Penna non valuit, dicit qui scribere nescit.

Sima vörös-barna bőrrel bevont deszkakötésben, áthajtós kapcsolatokkal.

Az első oldalon XV. századi írással ezen bejegyzés:

Hugwicio librarie in Leutscha in domo dominorum de capella S. Georgii martiris, si auferetur, reddatur.

Beke, Index, 211. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 337. l.

90. (*E₅. VI. 21.*) SERMONES VARII. *Saec. XIV—XV.*

Tizenhatodréti kézirat hártyán, a mely közt azonban nyolcz papírlevél (64a—71b.) is van. Több, különböző korú kéz írása, közülök a legrégebbiek a XIV. század második feléből, a legújabbak pedig a XV. század elejéről valók. A hártyalevelek közé kisebb lapocskák vannak helyenként beragasztva, ezekkel együtt az egész 108 levélből áll.

Az 58b. lapon ezen vörössel írt kolofon:

Qui scripsit scripta, manus eius sit | benedicta a nunc et semper. Amen.

Ez alatt más tintával:

Anno domini M | CCC | XXX | VI.

Ez világosan téves, az írás több mint fél századdal újabb.

Durva bőrrel bevont deszkakötésben, egy áthajtós kapcsolattal.

A táblák belső védőlapjain XV. századi cseh nyelvű jegyzetek vannak.

Beke, Index, 319. sz.

91. (*G₅. V. 16.*) BREVIARIUM. *Saec. XIV.*

Negyedréti vastag hártyára írt kézirat. Jó nagy betűs erős törésű gót minuszkulával két hasábosan, gondosan húzott vonalakra

van írva. Van néhány egyszerű, arany alapra festett kezdőbetűje, a többi kék és vörös.

Naptárából a magyar szentek — Szent-Erzsébet kivételével — hiányoznak.

Kötése barna bőrrel bevont deszkatáblákból áll; csinosan van diszítve vésett és beütött levéldísszel. Kapcsai hiányoznak, ellenben rézgombjai megvannak.

Beke, Index, 57. sz.

92. (*G₅. IV. 13.*) BREVIARIUM HUNGARICUM. *Saec. XIV.*

Negyedrétű hártyakézirat, két hasábosan tintával vont vonalakra írva. Több kéz munkája; úgy látszik, a másolást füzetenként végezték, azonban nem igen pontosan, mert helyenként üresen maradt egy-egy füzet utolsó oldala vagy hasábjá, s a félben maradt szöveghez vörös tintával oda van írva: *etcetera vide superius, sequenti folio*. Az is megtörtént, hogy ugyanazon darabot kétszer írták le, s aztán az egyik másolatot vörössel áthúzták. Az írások igen különbözök. Egyik másoló gyönyörű, kemény törésű betűket vetett, írása tömör, helyenként szinte nyomtatásszerű; de volt olyan is, a ki gyarlón, vastag vonalzásra, szétterpedt félkurzívval írt. Egyszerű vörös és kék kezdőkkel. Készült a XIV. század végén.

A kézirat csonka, elején az egész naptár hiányzik, de közepéből s végéről is számos levél barbárul ki van hasogatva.

Hazai készítmény; a magyar szentek officiumai szokott helyükön vannak benne.

Beke, Index, 58. sz.

93. (*F₅. III. 2.*) SANCTUS RAYMUNDUS DE PENNA-FORTE O. S. B. SUMMULA SACRAMENTORUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű papirkézirat a XIV. század végéről. Két hasábosan van írva; úgy látszik, két kéz írása. Rubrikálva, fekete-vörös kezdőkkel.

Rézgombos, fehér bőrrel bevont deszkekötésben.

Előlevelén ezen bejegyzés:

Iste liber est datus per dominum Yozeph ad ecclesiam sancte Elizabet extra muros | Leuschaw, sic, quod ibidem perpetue maneat. Anno 1882.

Beke, Index, 602. sz.

M. Könyvszemle, 1880. évf. 341. l.

94. (*I₅. III. 7.*) SERMONES DE TEMPORE. *Saec. XIV. vel XV.*

Elől-hátul csonka, ivrétű papirkézirat, végig egy kézzel, hét

hasábosan, folyóírással írva. Nincs rubrikálva. A XIV. század végéről, vagy a következő elejéről. Viz által megrongálva.

Bőrhátú üres hártya-borítékban.

Beke, Index, 501. sz.

95. (*I. IV. 16.*) HAYMONIS O. S. B. COMMENTARIA IN EPISTOLAS SANCTI PAULI APOSTOLI. *Saec. XIV.*

Ivrétű papírkézirat a XIV. század végéről, két hasábosan félkurzívval írva. Nagy vörös kezdőbetűkkel.

Fehér disznóbőrrel bevont fatáblás kötésben, áthajtott kapcsokkal.

Beke, Index, 110. sz.

96. (*L₅. IV. 2.*) I. JOHANNES MARCHESINI, MAMMOTREPTON, SIVE DICTIONARIUM BIBLICUM. ACCEDUNT EXPOSITIONES HYMNORUM ECCLESIAE ET HOMELIARUM. *Saec. XIV.*

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan folyóírással írva. Rubrikálva, egyszerű vörös kezdőbetűkkel. A XIV. század végéről. Első oldalán festett czímer, ugyanaz, a mely a 43 számú kéziratban látható.

II. SANCTUS THOMAS DE AQUINO, COMMENTARIA SUPER QUARTO LIBRO SENTENTIARUM.

Ivrétű papírkézirat, két hasábosan írva, a XIV. század végéről. Rubrikálva.

Végén: Finito libro sit laus et gloria Kristo (*így!*).

Utánna egy rövid latin registrum, a melyet az ugy látszik cseh nemzetiségű scriptor e szavakkal zárt be:

Tot konec, toho pysma.

Beke, Index, 343. sz.

97. (*L₅. VI. 20.*) HUGO ARGENTINENSIS, COMPENDIUM THEOLOGICAE VERITATIS. *Saec. XIV—XV.*

Kis negyedretű vegyest papírra és hártýára írt kódex a XIV. század végéről vagy a következő elejéről. Gót könyvirással írva; egyszerű vörös kezdőbetűkkel.

A XVIII. század végéről való, teljesen elrongyolt kötésben. A bekötésnél a kódexet egész a szövegig megvágták.

Beke, Index, 107. sz.

98. (*E₅. VI. 5.*) LIBER PRECATORIUS. *Saec. XIV—XV.*

Tizenhatodretű, hártýakézirat a XIV. század végéről vagy a XV. elejéről; számos kéz írása.

Kezdődik a 2a. lapon az adventi imákkal; közben német nyelvű imádságok is vannak.

Csinosan préselt barna borjúbőrös deszkakötésben, egy kapocscsal.

Beke, Index, 328. sz.

99. (*F*₅. V. 8.) JOHANNES CONTRACTUS ALIAS KORTZ
ORD. S. FRANCISCI, SERMONES DE TEMPORE ET DE SANCTIS.
Saec. XIV—XV.

Hártyakézirat negyedréthben, egy hasábosan tintavonalakra írva.
A lapszéleken látszik a punktórium nyoma.

Kötése bőrrel bevont deszka táblákból áll; rajta ércz keretbe
foglalt címke. Gombjai hiányoznak.

A kötésről ítélve a laventvölgyi Szent-Márton-zárdából származik.
Beke, Index, 490. sz.

100. (*F*₅. IV. 14.) CORPUS JURIS CANONICI. *Saec.* XIV—XV.

Papirkézirat ívrétben, egyhasábosan írva; 149 levél. A XIV. sz.
végéről, vagy a következő elejéről.

Végén (149. l.): Explicit registrum in articulos et decretum
cum concordanciis. Datus per fratrem Michaellem de Erffordia.

Szarvasbőrrel bevont deszkekötésben, a mely gerezdes réz-
gombokkal van ellátva. Kapcsai hiányoznak.

Az első levél *b.* oldalán e XV. századi jegyzet:

De Erffordia portatus.

Beke, Index, 113. sz.